

Bijbels (s)preken?

Kroniek
Pieter Boonstra

In deze Kroniek wil ik verder nadenken over de preek. De vorige keer hebben we stilgestaan bij wat preken is en vooral bij wat gereformeerde prediking kenmerkt (*Nader Bekeken*, apr. 2019). Nu wil ik hierop voortborduren. Deze keer gaat het mij om de vraag: wat is eigenlijk bijbels preken?

Een preek is niet zomaar een praatje, zo zeiden we de vorige keer, maar kenmerkt zich door het feit dat er een concreet gerichte aanspraak plaatsvindt die te maken heeft met de gelezen bijbeltekst. Maar hoe ligt die verbinding precies? Wanneer is er sprake van een aanspraak die de Bijbel recht doet en een aanspraak die dat niet doet?

Deze vraag is in onze tijd urgent. Allereerst als het gaat om het beoordelen van preken. Er zijn zorgen over de ontwikkeling van de prediking in onze kerken. Heeft dit wellicht te maken met het feit dat in veel preken de Bijbel wel aan de orde komt, maar dat dit nog niet wil zeggen dat de preek daarmee dan ook bijbels is? Maar de vraag kan ook breder gesteld worden. Immers, vandaag de dag gebeurt het dat mensen in een discussie soms lijn-

recht tegenover elkaar staan. De één beweert iets en de ander zegt precies het tegenovergestelde. Maar ze doen dat op grond van dezelfde Bijbel. Of het nu gaat over 'vrouw en ambt', 'homoseksualiteit en kerk', 'schepping en evolutie' of 'kinderen aan het avondmaal'. Wie spreekt hier nu bijbels en wie niet? Is dat uit te maken?

Wat staat er op het spel?

Dat hier veel op het spel staat, is het beste te illustreren met wat een recensent schreef naar aanleiding van de verschijning van het boek van Robert Gagnon, in het Nederlands *De Bijbel en homoseksualiteit*. De recensent komt namelijk tot de volgende slotsom: 'Als je puur en alleen naar de Bijbel kijkt, dan kom je hier niet uit. Dan komt dit debat nooit ten einde. Immers, er bestaat

geen volmaakt consequente interpretatie van de Bijbel over dit onderwerp. En als puntje bij paaltje komt, is ook Gagnons doorwrochte boek slechts een van de vele meningen. Niemand hoeft zich er iets van aan te trekken' (*ND*, 4 nov. 2016). Hier wordt zichtbaar wat er op het spel staat als je niet nadenkt over de vraag wanneer een bewering vanuit de Bijbel ook daadwerkelijk bijbels is. Het gevolg daarvan is namelijk dat je dan niets meer overhoudt dan verschillende meningen. Oftewel, dat bijbels spreken niet meer mogelijk is en dat geldt dan ook voor preken. Maar als dat zo is, wat voor zin heeft preken dan nog? En wat voor zin heeft het lezen uit de Bijbel dan nog?

Om een weg te zoeken uit deze impasse, stel ik de vraag: wanneer is een bewering op basis van de Bijbel nu bijbels en wanneer niet? Wat is daarover te zeggen als het gaat over preken?

De cultuur van de Chuuk

Een tijd geleden werd in het *Nederlands Dagblad* melding gemaakt van een

interessant onderzoek. Een team van onderzoekers had zeshonderd documenten uit zestig culturen bestudeerd. De uitkomst ervan was dat vrijwel alle mensen leven volgens zeven morele basisregels, ongeacht hun religieuze achtergrond. Bij de zestig culturen die het team bestudeerde, vonden ze maar één uitzondering. De Chuuk, een volk

Christus. Als predikant zou je daar in de preek op kunnen wijzen en kunnen zeggen dat het achtste gebod ook in Christus vervuld is. Daarbij is er een keur aan gegevens uit de Bijbel die je als predikant voor het voetlicht kunt halen. Bijvoorbeeld dat na de komst van Christus en zijn Geest de kijk op het bezit verandert. Zo lees je van de eerste

wel. De predikant zou kunnen wijzen op een belangrijke restrictie bij deze vorm van stelen: er mag geen sprake zijn van begeerte of jaloezie. Want dat brengt je in strijd met het tiende gebod. Op dit punt moeten we onszelf onderzoeken en blijven onderzoeken, zo zou de aanspraak in de preek kunnen luiden. Als er geen sprake is van begeerte, en je doet het uit gelovige overwegingen, dan is stelen niet verkeerd. Het achtste gebod is in het Oude Testament gegeven vanwege de hardheid van het hart. In het Nieuwe Testament vind je daarom dan ook nog voorschriften die het stelen verbieden. Maar wanneer de Geest mogelijkheden biedt, zoals in de cultuur van de Chuuk, mogen we deze voorschriften naast ons neerleggen. We mogen al iets proeven van Gods koninkrijk waarin we alles gemeenschappelijk hebben. Chuuk

Chuuk

in de Stille Oceaan, kennen maar zes regels; uitzondering bij hen is namelijk diefstal. Diefstal wordt daar gezien als dapper en als een teken van oprechtheid (*ND*, 14 feb. 2019). Oftewel, in alle culturen, zoals ook bij ons, wordt diefstal gezien als iets afkeurenswaardigs. Behalve dus bij de Chuuk, daar wordt het gezien als een deugd: het getuigt van moed wanneer je steelt.

Ik wil nu dit voorbeeld gebruiken om even door te denken. Stel, je bent predikant in een gemeente bij de Chuuk, is het dan bijbels om in een preek positief te spreken over diefstal? Om in een gerichte aanspraak de gemeente op te roepen om de moed te hebben om te stelen? Dat dat de goedkeuring van de Here kan wegdragen?

Een gefingeerde preek

Zeg niet te snel dat dat niet mogelijk is. Natuurlijk kent de Bijbel het achtste gebod, waar de Here het stelen verbiedt. Maar we hebben ook het vierde gebod, waar staat dat we op de zevende dag moeten rusten. Dat doen we ook niet meer. We rusten nu op de eerste dag vanwege de opstanding van

christelijke gemeente dat zij hun bezittingen verkochten en de opbrengst verdeelden onder de behoeftigen (*Hand.* 2:45). Of wat te denken van een tekst uit *Handelingen* 4, waar over de eerste gemeente wordt gezegd: 'Geen van hen beschouwde zijn bezittingen als zijn persoonlijk eigendom, want ze hadden alles gemeenschappelijk' (*Hand.* 4:32)? Deze bijbelgegevens wijzen erop dat we in Christus anders tegen ons bezit moeten aankijken. Dat stelen niet meer die negatieve klank heeft, zoals in het Oude Testament, maar juist positief gewaardeerd moet worden. Kan stelen niet een vorm zijn om te leren los te komen van je bezit? Om te leren onze bezittingen niet als ons persoonlijk eigendom te beschouwen, maar te groeien naar het ideaal dat je alles gemeenschappelijk hebt? Ten slotte kan de predikant in de preek wijzen op het feit dat dat ook onze toekomst is: Gods koninkrijk waarin we alles gemeenschappelijk hebben. Door van stelen of bestolen worden geen probleem te maken, grijp je vooruit en anticipeer je op het koninkrijk van God.

Zou er in de preek dan geen enkele waarschuwing kunnen klinken? Zeker

Tot zover in het kort hoe ik me voorstel dat een preek over het achtste gebod in een gemeente bij de Chuuk zou kunnen klinken. En ik moet zeggen: het klinkt aannemelijk. Immers, wat de Bijbel zegt, wordt uiterst serieus genomen. En met behulp van bijbelse gegevens wordt gezocht naar de relevantie van het achtste gebod in de cultuur van de Chuuk. We stellen Christus centraal en concentreren ons op het koninkrijk van God.

Goochelen met de Bijbel

Maar hoeveel bijbelgegevens er ook in de preek gebruikt worden en hoe goed de bedoeling ook is om te zoeken naar relevantie, toch kan deze preek niet bijbels genoemd worden. Waarom niet? Omdat de preek op drie punten uit de bocht vliegt. Ik zal bij de beschrijving van deze punten gebruikmaken van het beeld van het goochelen. Want dat is wat er, in het kort gezegd, in deze preek gebeurt: er wordt gegoocheld met bijbelteksten. Wat ik nu ga proberen, is om de goocheltruc uit te leggen.*

In de eerste plaats is er sprake van een dubieuze exegese van met name de teksten uit *Handelingen* 2 en 4. Als zou daar sprake zijn van een nieuw ideaal dat door Christus is mogelijk gemaakt en in de christelijke kerk vorm moet

krijgen: dat je afstand moet doen van al je bezit. Als dat het geval is, komt stelen inderdaad in een ander perspectief te staan. Toch is deze exegese, hoe mooi ze ook klinkt, niet mogelijk. Dat blijkt met name uit Handelingen 5. Daar wordt de bekende en trieste geschiedenis verteld van Ananias en Saffira. In het bijzonder moet hier gewezen worden op de woorden van Petrus tegen Ananias, die een stuk land verkocht had en een deel van de opbrengst achterhield. 'Je had het immers niet hoeven verkopen, en nu je het wel verkocht hebt, had je met de opbrengst toch kunnen doen wat je wilde?' (Hand. 5:4). Deze woorden van Petrus maken het onmogelijk om te denken aan een nieuw ideaal als zouden wij afstand moeten doen van al ons bezit. In de eerste gemeente was sprake van vrijwilligheid. Verder stond de verkoop van bezittingen in het teken van de ondersteuning van de armen. In die zin is het een vorm van naastenliefde. Dus de zonde van Ananias en Saffira was niet dat ze niet het geheel van de opbrengst van de verkoop van hun bezittingen afdroegen. Dat was niet verplicht. Maar dat ze de indruk wekten dat ze alles bij de apostelen brachten, terwijl ze in werkelijkheid een deel achterhielden. Oftewel, de denkbeeldige preek over het achtste gebod, die heel bijbels klinkt, is gebaseerd op een onjuiste uitleg. In het beeld van het goochelen gezegd: er is sprake van een *vingervlugge exegese*. Er worden razendsnelle verbindingen gelegd en conclusies getrokken zodat het lijkt alsof het mogelijk is; maar dat is niet het geval.

Konijn uit hoge hoed

En dan het tweede punt. Want er is nog meer. Onderdeel van de goocheltruc in deze preek is dat de vingervlugge exegese dient om een gedachte van de predikant in de preek te onderbouwen en om zo het

idee te geven dat die gedachte daarmee bijbels is. Want wat is het geval? Nergens in de Bijbel is een woord te vinden dat we, wat betreft ons bezit, moeten vooruitgrijpen op Gods volmaakte koninkrijk. Er is geen enkele bijbeltekst te noemen waaruit zou blijken dat we in deze bedeling het achtste gebod zouden mogen opheffen, dat dit gebod nu niet meer zou gelden. Deze gedachte – die mooi klinkt – is dus niet bijbels. Het lijkt erop alsof Handelingen 2 en 4 deze gedachte onderbouwen. Maar nergens kom je de gedachte van het vooruitgrijpen op het koninkrijk in die hoofdstukken tegen. Integendeel, de directe context van hoofdstuk 5 verhindert zelfs deze gedachte. Ook zijn er elders in de Bijbel geen teksten die haar bevestigen. Het gaat dus om een gedachte van de predikant zelf die hij inleest in Handelingen 2 en 4 en er vervolgens dan ook uit haalt. Om het in het beeld van het goochelen te zeggen: *het is een konijn uit de hoge hoed*. Je hebt die er eerst ingestopt, om hem er vervolgens, tot ieders verrassing, uit te halen.

De grote verdwijtruc

Ten slotte, het derde punt. Onze voorvaders zijn zich van het gevaar bewust geweest dat je je eigen gedachten aan de Bijbel oplegt en je uitleg daardoor laat bepalen. Oftewel, dat er sprake is van wat Petrus noemt: 'eigenmachtige uitleg' (2 Petr. 1:20). Daarom is er altijd benadrukt dat de Bijbel zichzelf moet uitleggen. En zo is de bekende regel ontstaan dat het belangrijk is om bij de uitleg van een tekst 'Schrift met Schrift te vergelijken'. De predikant lijkt deze regel in de gefingeerde preek over het achtste gebod toe te passen. Hij wijst erop

Je hebt die er eerst ingestopt

dat de Here dit gebod gegeven zou hebben, vanwege de hardheid van het hart. Deze laatste woorden zijn letterlijk terug te vinden in Matteüs 19:8. De context van deze woorden is dat de Here Jezus in discussie is met de farizeeën over echtscheiding. In dat verband zegt de Here Jezus: 'Mozes heeft vanwege de hardheid van uw hart u toegestaan uw vrouw te verstoten; maar van het begin af is het zo niet geweest.' Wat doet de predikant nu in de preek? Deze woorden vergelijkt hij met het achtste gebod en de nieuwtestamentische voorschriften die het stelen verbieden en concludeert dat deze voorschriften en geboden ons gegeven zijn vanwege 'de hardheid van het hart'. Oftewel, dat ze niet overeenstemmen met het eigenlijke ideaal, zoals God het voor ogen ziet. Immers, in het paradijs was dit gebod niet nodig en ook op de nieuwe aarde zal dit gebod niet nodig zijn. Hiermee lijkt de predikant 'Schrift met Schrift te vergelijken', maar wat hij in werkelijkheid doet, is: met behulp van bepaalde bijbelgegevens andere bijbelgegevens laten verdwijnen. In dit geval het achtste gebod ontkrachten met een beroep op de hardheid van het hart en de voortgang van de Geest die de cultuur van de Chuuk dichter bij het ideaal gebracht heeft. In beeldspraak gesproken: hier is sprake van *de grote verdwijtruc!*

Apostolisch leergezag

Maar hoe zit het dan met het vierde gebod? Dat gebod is wel veranderd. Dus heeft de predikant toch een punt wanneer hij de gemeente van de Chuuk daarop wijst? Want als het vierde gebod veranderd kan worden – we rusten niet meer op de zevende dag – waarom kan het achtste gebod ook niet gewijzigd worden in de cultuur van de Chuuk? Dat diefstal niet als negatief maar als iets positiefs wordt gezien?

Hier stuiten we op het apostolisch leergezag. Want inderdaad is er sprake in de Bijbel van voorschriften en geboden die voor ons nu niet meer gelden. Of, zoals de belijdenis zegt, die hun vervulling hebben in Christus (NGB, art.

25). Het vierde gebod is door het werk van Christus vervuld. Dat is ons door de apostelen geleerd. Maar diezelfde apostelen hebben ons dat niet geleerd op het punt van het achtste gebod. Dit gebod is niet vervuld in Christus. Dat betekent dat wij dit gebod niet mogen ontbinden. Wat voor mooie redenering wij daar ook voor hebben. Die ruimte is door de Here Jezus via zijn apostelen aan ons niet gegeven. Dan mogen wij die ruimte ook niet nemen. Hoezeer de cultuur ook die mogelijkheden biedt.

Wat is bijbels (s)preken?

Deze Kroniek begon met de vraag: wat is eigenlijk bijbels preken? Bedient de predikant zich van eigenmachtige uitleg? Dat is na te gaan. Vingervlugge exegese, een konijn uit de hoge hoed, het laten verdwijnen van bijbelgegevens, het zijn allemaal alarmbellen die aangeven dat de predikant in de preek wellicht de Bijbel laat buikspreeken. Maar deze criteria zijn ook inzicht gevend als het gaat om het bredere spreken vanuit de Bijbel over onderwerpen die vandaag in discussie zijn. Wanneer is een bewering op basis van de Bijbel nu bijbels en wanneer niet? Dat hangt ervan af of er sprake is van het gegoochel met bijbelteksten.

In onze cultuur zijn we verantwoordigd als iemand met een babbeltuc binnenkomt bij een oudere en zo hem of haar geld, sieraden en bankpasje afhandig maakt. In die zin staat onze cultuur diametraal op die van de Chuuk, waar

diefstal als een dappere daad wordt gezien. Daar staat tegenover dat in onze cultuur meer en meer overspel als een kloeke daad wordt bestempeld. Openlijk wordt reclame gemaakt voor 'second love'. Het verkooppraatje daarbij is dat het je huidige relatie een nieuwe impuls geeft en dat je dapper bent om die stap te zetten. De slogan: 'Trek jij de stoute schoenen aan?' illustreert dat. Verder is in onze cultuur homoseksualiteit geaccepteerd en ingeburgerd. Het wordt gezien als een teken dat we ons hebben doorontwikkeld en dat we verder zijn. In dat licht is het niet verwonderlijk dat het in onze cultuur niet gepikt wordt wanneer iemand zich beperkingen oplegt en zich inmengt in onze seksuele ethiek. Dan is het gevaar ook dat we wat we zelf vinden en denken, inlezen in de Bijbel.

Overigens betekent dit niet dat je dit altijd te kwader trouw doet. Het kan iedereen overkomen. Maar juist dat vraagt dus dat je liefdevol, maar kritisch de argumentatielijnen bediscussieert. En als een argumentatielijne die weliswaar bijbels lijkt, toch niet blijkt te kloppen, kunnen we de uitkomst ervan dan ook niet als 'waar' en 'bijbels' accepteren. Hoezeer die uitkomst ook strookt met de huidige cultuur of met je eigen gevoel.

Wanneer je namelijk uitgaat van de belijdenis dat de Bijbel Gods Woord is en 'de wil van God volkomen bevat'

(NGB, art. 7), dan betekent dit dat er bijbelse normen en waarden zijn die tijd en cultuur overstijgen. Het komt er dan op aan dat je je verantwoordt over hoe je die bijbelse normen en waarden kunt kennen. En vervolgens om daar dan aan vast te houden in een cultuur die anders zegt en doet.

Bijbels (s)preken is niet makkelijk, maar het is mogelijk. De Here heeft in zijn bijzondere zorg voor ons zijn geopenbaarde Woord op schrift gesteld (NGB, art. 3). Goddank!

Noot:

- * Ik gebruik het beeld van goochelen dus als vergelijking, om iets duidelijk te maken en te benoemen. Echter, in tegenstelling tot een goochelaar ga ik ervan uit dat de predikant die deze preek houdt onder de Chuuk, niet met opzet zijn hoorders op het verkeerde been wil zetten!

Tijd en cultuur overstijgend

Allemaal alarmbellen

Bezinningsdag in Bunschoten

Op zaterdag 18 mei kwamen zo'n 325 kerkleden uit het hele land bijeen in Bunschoten om zich te bezinnen op de besluiten van de GS-Meppel 2017. Het was niet de bedoeling om alleen maar te spreken over 'de vrouw in het ambt'. Deze besluiten waren wel de aanleiding om goed na te denken over het verstaan van de Bijbel. Er zijn vijf lezingen gehouden. Dr. Dolf te Velde en ds. Henk Drost hielden een tweeluik met de titel 'Woorden van God voor mensen van God', mw. Ida Slump-Schoonhoven en ds. Rufus Pos spraken daarna resp. over 'Man

en vrouw, denkbeelden en beelden' en 'Mirjam of Maria', en het onderwerp van prof. dr. Arjan de Visser was 'GKv en katholiciteit'. Daarna beantwoordden de sprekers als forum een aantal vragen van toehoorders. We willen er graag op wijzen dat er opnamen van het geheel van deze dag zijn gemaakt door de LPB. Ook zijn de teksten van de lezingen gepubliceerd.

Zie voor dit alles de website van de bezinningsgroep: www.bezinningmvea.nl.